

11. Ders: İçerik

Dilbilgisel biçimbirimler

Çekimsel biçimbirimler

Sözlükçe

Alt ulamlama

Dilbilgisel biçimbirimler

- Sözcüklerden yeni sözcükler üretmeye yarayan türetimsel biçimbirimlerin yanında, daha çok dilin biçimbilimsel düzeyinin sözdizimsel düzlemiyle ilişkiye girmesini sağlayan **dilbilgisel biçimbirimler** de vardır. Bunların “anlam”ları **dilbilgiseldir**. Örneğin *Talat tatile Ağustos’ta gidecek* tümcesindeki –ecek gelecek zaman anlamını taşımakta, *Elindeki makası masaya koy* tümcesindeki –a biçimbirimi de bir yönelme anlamı iletmektedir.

-

sözlükçe

- Biçimbilim bölümünde de belirtildiği gibi, anadil konuşucuları binlerce sözcüğü, anlamları ve sesletimleriyle bilmekte ve bunların öbek ya da tümceler içinde nasıl kullanılacağını, yani sözdizimsel ulamlarını da yine aynı biçimde bilmektedir. Tüm bu bilgi, dilbilgisinin bir bileşeni olan **Sözlükçe**de içerilmektedir.
-
- Sözlükçe, söz dağarcığımızda bulunan tüm sözcük ve biçimbirimleri içermektedir ve bizim “zihinsel sözlüğümüz” olarak kabul edilebilir. Öbek Yapı Kurallarıyla birlikte, Sözlükçe tam ve doğru öbek yapı ağaçları için gereken tüm bilgiye kapsar. Öbek Yapı Kuralları, ağacın en altındaki sözcükler hariç, ağacın tümü için geçerlidir. Ağaçtaki sözcükler, hemen üzerlerinde bulunan düğüm etiketleriyle aynı sözdizimsel ulama aittir. **Sözlüksel yerleştirme** yoluyla (lexical insertion) belirli bir ulamdaki sözcükler Sözlükçeden seçilir ve ağacın ilgili bölümüne yerleştirilir. Örneğin, eylemler (yalnızca) eylem etiketine sahip düğümlerin altına, adlar da (yine yalnızca) ad etiketli düğümlerin altına yerleştirilir. *Yüz* (yüz, yüz-1, yüz-2) gibi birden fazla ulama birden ait olan sözcükler ise, Sözlükçede ayrı madde başları olarak yer almaktadır.

Alt ulamlama

- **Alt-ulamlama**

-

- Sözlükçe, sözcüklerin sözdizimsel ulamlarından daha başka sözdizimsel bilgiler de içermektedir. Eğer öyle olmasaydı, aşağıdaki tümcelerin dilbilgisel olup olmadığını ayıramazdık:

-

- a. *Can buldu.

- b. *Can evde buldu.

- c. Can topu buldu.

-

- *bul-* eylemi, Sözlükçede eylem olarak belirlenmesinin yanı sıra, **geçişli** (transitive) olarak da belirlenmektedir. Bir geçişli eylem, nesnesi olarak bir AÖ almak zorunda olduğundan, 46)a-b bozuktur. İşte Sözlükçedeki bu türden ek belirlemelere **alt-ulamlama** denmektedir.

-

- Aşağıdaki tümceler de, yine uygun alt-ulamlama bilgilerine göre oluşturulmadıkları için yanlıştır:

-

- a. *Can eti koydu.

- b. Can eti buzdolabına koydu.

-

- a. *Öğretmenler öğrencilerin geç kaldığını belirledi.

- b. Öğretmenler öğrencileri belirledi.

-

- a. *Ayşe bebeğe içirdi.

- b. Ayşe bebeğe süt içirdi.